

Освітologia

ГІРНЯК Андрій Несторович,
ГІРНЯК Галина Степанівна**ПСИХОДИДАКТИЧНЕ ЗБАГАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ
МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Andrii HIRNIAK, Halyna HIRNIAK

**PSYCHODIDACTIC ENRICHMENT OF THE CONCEPT OF MODULAR AND
DEVELOPMENTAL INTERACTION OF SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS**DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.098>

УДК 159.922:378.147

Актуальність проблемного поля дослідження. Кожна людина інтегрована у певне культурне довкілля і здатна соціалізуватися та самореалізуватися лише у багаторівневій системі *соціальних взаємодій*. Останні, хоча і мають об'єктивний характер, проте відображаються у внутрішньому світі особи через суб'єктивну смислову мозаїку, що оприявнюється в індивідуальних мотивах, емоціях, почуттях, інтенціях, учинках. У будь-якому разі виняткова роль належить системі *соціально-культурної взаємодії* як на рівні інституцій (політичні, економічні, освітні, громадські та ін.), так і в форматі мікрогруп (сім'я, студентська академічна або референтна неформальна група) чи окремо взятої людини, де на перше місце постають її потреби, установки, характерологічні особливості, ціннісні орієнтації та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція модульно-розвивальної взаємодії створена А.В. Фурманом у 1993 – 2002 роках у форматі розробки теорії, обґрунтування методології та здійснення експериментальної практики авторської інноваційної системи модульно-розвивального навчання як альтернативи класно-урочній технології організації масового навчання (див. [11; 13; 18; 21; 23; 25; 35]). При цьому винятково евристичне поєднання принципів ментальності і духовності, розвитковості і модульності дало змогу українському вченому сконструювати оригінальну теоретичну модель повного функціо-

нального циклу навчального модуля/освітнього метапроцесу/довершеної освітньої діяльності, яка еталонно охоплює чотири періоди (інформаційно-пізнавальний, нормативно-регуляційний, ціннісно-рефлексивний, духовно-креативний) і синхронно їх подвійному наповненню вісім етапів модульно-розвивальної взаємодії: настановчо-мотиваційний, теоретично-пошуковий, оцінювально-смисловий, адаптивно-перетворювальний, системно-узагальнювальний, контрольно-рефлексивний, духовно-естетичний, спонтанно-креативний. Примітно й те, що цей цикл паритетної освітньої діяльності вчителів та учнів, викладачів і студентів спочатку підлягає ґрунтовному науковому проектуванню, а потім психомистецькому втіленню у життя за канонами драматичного театрального дійства [27; 31]. Водночас автором інноваційної освітньої системи (А.В. Фурман) як соціокультурної організації на різних етапах пізнавальної творчості було введено в науковий обіг і наповнено науково-предметним змістом поняття «модульно-розвивальне навчання», «модульно-розвивальна взаємодія», «модульно-розвивальна система», «модульно-розвивальний освітній цикл», «модульно-розвивальний підручник» та ін.

В подальшому розширення епістемологічних горизонтів і збагачення психосоціального змісту висвітлюваної концепції відбулося щонайменше в *три етапи*. Спочатку вона отримала логіко-змістове розширення в кандидатській дисертації і монографії О.Є. Фур-

ман (Гуменюк), які присвячені теоретичному обґрунтуванню та експериментальному підтвердженню закономірностей розвивальної взаємодії вчителя та учнів в інноваційній системі модульно-розвивального навчання [43; 44], й упродовж десяти років дослідницької діяльності у її узагальнювальній монографії та докторській праці у форматі авторської теорії інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу модульно-розвивального типу як одна з *базових концептуальних план-карт*, причому не стільки в теоретичному сенсі, скільки в методологічному призначенні та використанні (див. [41; 45; 47]).

Далі, починаючи із 2005 року, концепція модульно-розвивальної взаємодії отримала нові обрії збагачення у творчості А.В. Фурмана як її фундатора, але вже не у соціально-психологічному аспекті вдосконалення, а в суто філософсько-методологічному при обґрунтуванні першої (2005) і другої (2017) версій схеми-матриці *модульно-розвивального оргдіяльного простору* професійного методологування та у ході з'ясування її структури, змісту і значення як головної засади різнотипних методологічних модулів та уможливлення ефективного – групового та індивідуального – мислевчинення на будь-який предмет й урешті-решт як найбільш досконалого засобу відтворення і трансляції самотутнього світу методології як найважливішого складника сучасної культури [20, с. 80-101; 24; 26; 34; 36; 37].

Окрему історичну віху психодидактичного збагачення концепції модульно-розвивальної взаємодії становить здійснене одним з авторів (А.Н. Гірняк) ґрунтовного дослідження психологічних засад вказаної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО і захист докторської дисертації (2021) [5; 8] та виконанні в цьому контексті упредметнення низки окремих аналітичних візій і розвідок (переважно спільно із Г.С. Гірняк) [14; 37; 9-10]. Наразі **метою** чинного пошуку є конструктивна рефлексія психодидактичних принципів, аспектів, умов і засобів ефективної модульно-розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу українських ЗВО.

Об'єкт вивчення становить освітній процес як психологічно обґрунтована сукупність цілей, завдань, змісту, технологій та методів професійно зорганізованого навчання.

Предметом дослідження є система психологічних характеристик модульно-розви-

вальної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО як взаємодоповнення її періодів, етапів, механізмів, стилів, умов, інструментів, змістового наповнення, структурних та функціональних особливостей перебігу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань і перевірки достовірності одержаних результатів було застосовано такий комплекс методів: *порівняльний аналіз* традиційної та інноваційної моделей організації освітнього процесу у вищій школі; *теоретичний синтез* сутнісного змісту новітніх технологій налагодження розвивальної взаємодії у системі «викладач – студенти»; *аналітичне узагальнення* передового психолого-педагогічного досвіду практичного впровадження новаторських розробок в освітню практику сучасних ЗВО; *теоретичне абстрагування і синтез* здобутків закордонних та вітчизняних науковців для обґрунтування психологічних детермінант процесу розвивальної взаємодії учасників інноваційного навчання; *методологічна рефлексія* результатів експерименту з утілення модульно-розвивальної системи навчання А.В. Фурмана; *ідеалізація та систематизація* засадничих положень і наукових фактів із проблематики розвивальної взаємодії, її різновидів і параметрів; класифікація та *критеріальне рангування* рівнів взаємодії (мікрорівень, мезорівень, екзорівень, макрорівень, мегарівень) на різних етапах становлення особистості як суб'єкта життєдіяльності; *диференціація* та *ієрархізація* спектру суб'єктних проявів особистості у сфері спілкування; *теоретичний синтез* та *конструювання* процесу актуалізації різних рівнів взаємодії під час навчальних занять; рефлексія та *експертна оцінка* сутнісних ознак рівнів розвитку суб'єктів взаємодії (зокрема їх провідних мотивів); критеріальне розмежування, класифікація та рангування основних психологічних бар'єрів, що виникають у процесі освітньої взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСНОВКИ КОНЦЕПТУ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Більшість дослідників обґрунтовує сучасний етап розвитку освіти як драматичний за характером *парадигмальний зсув*, що головним

чином розгортається від традиційних теоретичних уявлень і методологічних настановлень до новаційних, психодидактичних, переважно більш складних, синтетичних. У цьому контексті *вітакультурна парадигма* інтерпретується не лише як гармонія міждисциплінарних об'єктивних знань, що характеризує фундаментальні логіко-методологічні підвалини обстоюваної нами концепції, а й як учинково-діяльна складова наукової практики у сфері освіти, котра існує як складна метасистема ідей, норм і цінностей науковців, викладачів-новаторів та управлінців, котрі об'єднані *інноваційною системою модульно-розвивального навчання* (науковий проєкт А.В. Фурмана) [13; 16; 22; 28; 35; 40]. Вона обсягово ширша за теорію освітньої діяльності, оскільки охоплює як методи, методики і процедури дослідження, здобуті у форматі інших теорій, так і соціокультурні чинники, на тлі яких відбувається конкурентна взаємодія різних наукових парадигм [12; 29-30; 33].

У модульно-розвивальній системі А.В. Фурмана увага зосереджується на тих психічних процесах і станах, котрі є підґрунтям виникнення і функціонування особистісних новоутворень конструктивного спрямування. Це уможливується внаслідок соціального управління дидактичним, цільовим, змістовим, навчальним, формальним, процесуальним, графічним, технологічним, тестовим, результативним та іншими різновидами модулів, що взаємозалежно функціонують у процесі розгортання цілісного модульно-розвивального циклу й забезпечують психосоціальне зростання викладача і студента. Генеральна лінія змін у внутрішньому світі особистості проходить через її конкретну *взаємодію* з актуальною життєвою – ігровою, трудовою, навчальною та іншою – ситуацією. При цьому педагог перетворюється з викладача (знавця) навчальної дисципліни на психолога-освітянина, який свідомо працює з чотирма різновидами змісту розвивальної соціальної взаємодії: психолого-педагогічним, навчально-предметним, методично-засобовим та управлінсько-технологічним (див. [17; 25; 31]).

Модульно-розвивальна взаємодія – інтегральне атрибутивне осердя обстоюваної інноваційної освітньої моделі, що відзначається самотніми організаційними умовами та інноваційно-психологічним кліматом закладу, психосоціальним простором паритетної освітньої співдіяльності, психомистецькими технологіями реального навчального взаємодіяння

та проблемно-діалогічними техніками утілення повноцінного освітнього дійства [13; 28; 39; 42]. Вона постає як науково спроектована, психомистецьки втілена та оргтехнологічно здійснювана інноваційно-психологічна співактивність учасників освітнього процесу, спрямована на добування, опрацювання, перетворення і самотворення спільного матеріального чи нематеріального (процес, стан, образ тощо) об'єкта пізнання-конструювання відповідно до особистих завдань вітакультурного розвитку кожного учасника як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсуму [38; 45-47].

Модульно-розвивальна взаємодія також розглядається як повний функціональний цикл освітнього метапроцесу, котрий охоплює чотири періоди (інформаційно-пізнавальний, нормативно-регуляційний, ціннісно-рефлексивний, психодуховний) та вісім похідних етапів [13; 28; 30]. Колективна пізнавальна активність за цих обставин розгортається як довершена мислєдіяльнісна спіраль освітньої творчості, яка ієрархічно зорганізовує чотири періоди (пізнання новації, проєкування нововведення, впровадження інновації, моніторинг змін) і вісім етапів (ініціювання, дослідження, моделювання, продукування, апробування, обґрунтування, розповсюдження, експертування); тому колективне наукове пізнання постає як спільний повновагомий акт творчості у певному науковому напрямку навчально-дослідницької діяльності і водночас як самотворення кожного його учасника у ролі мислителя-особистості [38; 42; 47].

Командна мислєрефлексивна робота дала змогу створити *методологічну модель психологічного пізнання модульно-розвивальної взаємодії* як атрибуту інноваційно зорієнтованого освітнього процесу сучасного ЗВО (*табл.*), що розкриває й деталізує шлях-спосіб створення спочатку теоретичної моделі багатопараметричного психологічного узмістовлення чотирьох періодів і восьми основних етапів зазначеної взаємодії, а потім співвідносить їх із різновидами розвиткового обміну (В.П. Казміренко, О.Є. Фурман) і відповідними до них стилями міжособистих стосунків (А.Н. Гірянк). При цьому, якщо інформаційний і діловий обміни є класичними для психосоціального дискурсу, то смисловчинковий і самосенсовий його різновиди вперше різнобічно обґрунтовані О.Є. Фурман (Гуменюк) в епістемологічному форматі авторської теорії інноваційно-психологічного клімату [41-43; 45; 47].

Таблиця

Методологічна модель психологічного пізнання/конструювання
модульно-розвивальної освітньої взаємодії
(автори А.В. Фурман, О.Є. Фурман, А.Н. Гірняк)

1. Періоди модульно-розвивального освітнього циклу та етапи вчинку пізнання/конструювання [22; 25, с. 84–94; 27 та ін.]	Інформаційно-пізнавальний: ситуація	Нормативно-регуляційний: мотивація	Ціннісно-рефлексивний: дія	Духовно-креативний: післядія
2. Принципи модульно-розвивальної взаємодії [25, с. 35–116]	Ментальності	Модульності	Розвитковості	Духовності
3. Психологічні процеси розгортання розвивальної взаємодії [42, с. 48; 45, с. 40]	Активація	Активізація	Актуалізація	Самоактуалізація
4. Образи суб'єктивної реальності та форми активності (В.І. Слободчиков, А.В. Фурман, О.Є. Фурман)	Суб'єкт: поведінка	Особистість: діяльність	Індивідуальність: вчинкові дії	Універсум: самотворення
5. Різновиди розвитку обміну (В.П. Казміренко, О.Є. Фурман)	Інформаційний	Діловий	Смисловчинковий	Самосенсовий
6. Стили розвивальної взаємодії [4–5]	Інгібітний	Фасилітативний	Модеративний	Спонтанний

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНІ
ТА ФОРМОЗМІСТОВІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ
ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Здійснена нами систематика основних різновидів міжсуб'єктних взаємодій, виокремлюючи 35 критеріальних ознак, охоплює чотири виміри: 1) *просторово-часовий* становить вісім ознак: за рівнем просторового охоплення, кількістю суб'єктів, періодом існування, динамікою, тривалістю, рівнем стійкості, локалізацією джерела спричинення, пропорцією участі суб'єктів; 2) *організаційно-управлінський* також містить вісім ознак: за ієрархізованістю зв'язків, способом контактування,

стратегією взаємодії наставника з колективом/наступниками, стилем управління, рівнем добровільності, ступенем формалізації (регламентації, публічності), рівнем організованості, типом спонуки; 3) *структурно-функціональний* утримує дев'ять ознак: за наявністю ключових ознак-компонентів, типом суб'єктів, структурою, модусами людського існування, складовими психічного життя, типом спричинення емоційних станів, спрямуванням, рольовою позицією суб'єктів та їх соціальним розшаруванням; 4) *формозмістовий* обіймає десять ознак: за формою, змістом взаємодії, сферами взаємовпливу, глибиною, провідною діяльністю, різновидом соціальних інституцій, рівнями проявленості та усвідомленості, співвідношенням інтересів учасників і наслідками [10].

Аргументовано, що основні типи взаємодії доречно розглядати як *провідні види діяльності* на різних рівнях онтогенезу особистості, котрі й спричиняють відповідні психічні новоутворення та детермінують ефективність її соціалізації загалом. Саме провідні види діяльності, вікові кризи розвитку та психічні новоутворення здебільшого зумовлюються різними ритмами взаємодії як специфічними способами контактування з довкіллям (природним і культурним) і як інструментами власного саморозвитку. В цьому контексті розглянуто психологічні особливості міжособистісної взаємодії на різних стадіях-рівнях психосоціального розвитку особистості: 1) період немовляти (*безпосередня емоційна взаємодія з дорослим*); 2) ранній вік (*взаємодія із зовнішнім довкіллям у формі предметно-маніпулятивної діяльності*); 3) дошкільний вік (*ігрова взаємодія у сюжетно-рольовій формі*); 4) молодший шкільний вік (*учбова взаємодія*); 5) підлітковий вік (*інтимно-довірливе спілкування ровесників*); 6) юність (*навчально-професійна взаємодія*); 7) середня зрілість (*співтворчість у професійній взаємодії з колегами*); 8) пізня зрілість (*діалог поколінь як передача власного вітакультурного досвіду*) [8, с. 97-99].

Психозмістовно здійснено критеріальне розмежування рівнів взаємодії на різних етапах становлення особистості як суб'єкта життєдіяльності: 0) мікрорівень («Людина і віртуальний світ»); 1) мезорівень («Людина і матеріальна сфера»); 2) екзорівень («Людина і символ»); 3) макрорівень («Людина і суспільство»); 4) мегарівень («Людина і власний внутрішній світ»); 5) метарівень («Людина і Всесвіт»). Зазначена класифікація співвідноситься з рівнями розвитку суб'єктивної реальності людини як суб'єкта, індивіда, особистості, індивідуальності, універсуму та із сутнісними ознаками їх авторської інтерпретації. Зокрема, науково аргументовано та критеріально розмежовано мотиви, які актуалізуються на кожному з рівнів, окреслено переважаючий психозмістовий контекст (біологічний, статистичний, соціологічний, психологічний, духовний) [9].

Підтверджено, що сферні складники ефективної освітньої взаємодії співвідносяться з періодами (фазами) функціонування цілісного модульно-розвивального процесу (за теорією А.В. Фурмана), а саме: 1) *інформаційно-пізнавальний* забезпечує проблемно-ситуативна тех-

нологія добування знань, за якої переважають *процеси навчання* (одиничне соціальних взаємин) і пошукова пізнавальна активність студентів; 2) *нормативно-регуляційний* утілюється завдяки критично-регуляційній технології нормування наукових знань і вмінь, коли переважають *процеси виховання* (особливе) і система взаємостосунків суб'єкт-суб'єктного характеру; 3) *ціннісно-естетичний* реалізується за допомогою вартісно-світоглядної технології поширення здобутого кожною особою соціально-культурного досвіду, котра утверджує домінування *процесів освіти* (загальне) та послідовність учинкових дій над актуалізованим психокультурним змістом; 4) нарешті, *духовний період* стає можливим завдяки впровадженню духовно-креативної технології реалізації людських спроможностей учасників розвивальної взаємодії, коли досягається максимально повний вияв *універсумного потенціалу* особи через життєствердний пріоритет суб'єктивного над об'єктивним, духовного над матеріальним та усистемлюються рефлексивні спроможності і структурно та функціонально збагачується Я-концепція кожної індивідуальності [19; 22; 30].

Також нами (А.Н. Гірняк) запропоновано систематику стилів освітньої взаємодії, котра критеріально розмежовує й впорядковує їх 15 основних різновидів (демократичний, ліберальний, авторитарний; фасилітативний, модеративний, інгібітний; діалогічний, полілогічний, монологічний; консенсусний, індиферентний, конфліктний; паритетний, альтруїстичний, егоїстичний) та структурує відомі моделі поведінки викладача, обґрунтовані свого часу М. Таленом. Зазначена систематика здійснена за двома засадничими параметрами, а саме провідним способом дії на партнера (сприяння, нейтралітет, блокування) та конституювальними чинниками будь-якої взаємодії (форма спілкування, спрямування, співвідношення інтересів учасників, стиль управління, рольова позиція і модель поведінки викладача) [4].

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Емпірично доведено, що модульно-розвивальна система навчання сприяє психосоціальному зростанню викладачів і студентів унаслідок поетапного і рівноцінного взаємодопов-

нення інформаційно-пізнавальних, нормативно-регуляторних, ціннісно-особистісних і спонтанно-креативних структур ментального досвіду учасників полідіалогічної взаємодії. Остання психодидактично організує основні впливи соціуму на особистість таким чином, що процеси навчання актуалізують інформаційно-пізнавальні можливості суб'єкта пізнання, виховання – нормативно-регуляторні, освіти – соціально-культурні і самоосвіти – творення особистістю себе і найближчого довкілля [25; 29]. Від взаємозалежності та позмінного переважання цих внутрішніх чинників й визначається зовні активізоване і внутрішньо актуалізоване особистісне зростання кожного студента.

Суть інноваційної модульно-розвивальної системи навчання А.В. Фурмана відображають теорія паритетної освітньої діяльності викладача і студентів, концепція безперервної розвивальної педагогічної взаємодії та оргтехнологічна модель функціонального циклу модульно-розвивального процесу. Її запровадження передбачає поетапне створення повноцінного соціокультурного простору закладу середньої чи вищої освіти, основні параметричні координати якого зводяться до проектування трьох змістових складових кращого вітакультурного досвіду: а) гармонійного взаємодоповнення знань, умінь, норм і цінностей у змісті навчальних курсів; б) ефективної діяльності кожного учасника навчання із психолого-педагогічним, навчально-предметним, методично-засобовим та управлінсько-технологічним різновидами змісту актуальної розвивальної взаємодії; в) ситуативної актуалізації провідних форм пошукової особистісної активності і самоактивності студентів (пізнавальна, регуляторна, ціннісно-естетична, духовна) [25; 28; 40].

У будь-якому разі модульно зорганізована розвивальна взаємодія викладача та студентів, яка функціонує у соціально-культурно-психологічному просторі, науковими засобами описує зміст оптимальних психологічних дій учасників навчання один на одного, є чинником зростання внутрішніх потенцій контактуючих осіб. Останні забезпечують відкритий, гуманно насичений організаційний клімат, інтеграцію та координацію соціально-рольових функцій і діянь кожного учасника полімотивованих взаємин. Тому психологічний оргвплив доповнюється взаємовпливом, самовпливом, самотворенням [38; 39; 46] і, навпаки, охоплюючи в лоні модульно-розвивального

метапроцесу нові характеристики внутрішнього світу особи, все більш повно спричиняє її психосоціальний розвиток.

Й насамкінець головне: оптимізацію особистісних траєкторій такого розвитку кожного здобувача уможлиблює безперервна полісистемна дія інноваційно-психологічного клімату/простору освітнього закладу модульно-розвивального типу (О.Є. Фурман (Гуменюк) [43; 45; 47]), у якому основоположну роль відіграють, з одного боку, нормативно заданий, розлого еталонний та інваріантно вичерпний, психосоціальний зміст кожного із восьми етапів цілісного розвивального циклу освітньої співдіяльності учасників взаємодії, з іншого – авторські психомистецькі технології впровадження довершеного модульно-розвивального метапроцесу, які забезпечують «не лише інтенсивний інформаційний, діловий, смисловий і самосенсовий обмін між учасниками», а й оптимізують згармонізований психокультурний розвиток і багатоспричинене самотворення їх позитивних Я-концепцій [19; 45], ще з іншого – інноваційна система програмово-методичного забезпечення новітньої освітньої моделі: граф-схеми навчальних курсів, соціокультурні матриці змістових модулів, наукові проекти навчальних модулів, освітні сценарії, модульно-розвивальні підручники, освітні програми самореалізації особистості (див. детально [2; 14; 15; 17; 25; 27; 31; 32]).

ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ

Засобово-організаційним підґрунтям налагодження полідіалогічного психологічного оргвпливу [31; 46] є окремі різновиди змісту розвивальної взаємодії за теорією А.В. Фурмана: психолого-педагогічний, навчально-предметний, методично-засобовий та управлінсько-технологічний. При цьому методично-засобовий різновид упредметнюється в комплексі інноваційного програмно-методичного забезпечення експериментальної освітньої системи У зв'язку з цим нові психодидактичні засоби диференціюються на: а) проблемно-модульні програми паритетної освітньої діяльності викладача і студентів (граф-схеми навчальних курсів і культурно-змістові матриці навчальних модулів), б) засоби викладача (наукові проекти навчальних модулів і сценарії модульно-

розвивальних занять), в) засоби студентів (модульно-розвивальні підручники та освітні програми самореалізації особистості). У такий спосіб організується перебіг повноцінного освітнього циклу: знання – уміння – норми – цінності – самотворення, де номенклатура зазначених засобів характеризується оптимальністю з огляду на параметричну повноту психокультурного простору, який проектується та емпірично втілюється за допомогою нового освітнього інструментарію (див. *список вик. літ.*).

Фундатором модульно-розвивальної системи доведено, що *освітній сценарій* навчального дійства утримує композиційну схему (пролог, експозиція, зав'язка, перипетії, передкульмінація, кульмінація, підйом чи спад дії, розв'язка, епілог) й за допомогою розгорнутої *художньої (мистецької) дії*, що за перебігом і розвитком подій (дійства) подібна до драматичної вистави, забезпечує психомистецьке функціонування навчального модуля. Відтак обстоюється *драматична концепція паритетної освітньої діяльності* викладача і студента, змістову основу якої стосовно етапів (актів) цілісного освітнього метапроцесу становлять необхідні для його реалізації мистецькі складові: а) психомистецька мета, б) сценічна суть етапу, в) кульмінаційний зміст конфлікту, г) типовий хід навчальних подій як поступальне розгортання освітньо-мистецького дійства, д) інваріантні алгоритми мистецького ведення діалогічної педагогічної взаємодії [25; 27]. Внаслідок втілення *психодраматичної концептуальної схеми* освітня співдіяльність і ділове спілкування викладача і студентів на модульно-розвивальних заняттях характеризуються катарсичними сплесками, полівалентними спонукуваннями, конструктивними переживаннями, а їхня позитивно вмотивована партнерська співпраця максимально нагадує *мистецьку взаємодію*.

З'ясовано, що за різних умов люди легше всього приймають позицію тієї особи, до якої проявляють позитивне емоційне ставлення (симпатію, товариськість, любов) і важко приймають аргументи тієї особи, до котрої відчують антипатію чи ненависть. Тому атракції постають важливими соціально-психологічними феноменами, котрі детермінують ефективність взаємодії учасників освітнього процесу сучасного ЗВО. У цьому контексті здійснено психологічний аналіз сутнісного змісту атракцій як передумов налагодження конструк-

тивної взаємодії між учасниками освітнього процесу, а також обґрунтовано сутнісний зміст психологічних механізмів і прийомів проєктивного формування цих соціальних атитюдів. Також аргументовано обстоюється думка, що сучасний викладач ЗВО має володіти системою прийомів формування атракцій, котра охоплює такі їх різновиди: «Ім'я», «Дзеркало», «Золоті слова», «Терплячий слухач», «Особисте життя», «Послуга», «Помилка», «Погляд», «Калька», «Долоні» та «Відчуття ліктя» [7].

На засадах комунікативного, герменевтичного, системодіяльного і циклічно-вчинкового підходів у психології виокремлено типові психологічні бар'єри, що виникають між викладачем і студентами як головними суб'єктами освітньої взаємодії. Розкрито сутнісний зміст зазначених бар'єрів та критеріально об'єднано їх у чотири групи: 1) зумовлені особистісними та професійними характеристиками викладача, 2) спричинені психологічними та фізичними особливостями студента, 3) детерміновані специфікою предмета взаємодії (освітнього змісту), 4) викликані несприятливими чинниками матеріального середовища чи соціального довкілля, у яких відбувається суб'єктна взаємодія [1]. На основі рефлексивного аналізу формопроявів зазначених груп психологічних бар'єрів укладено своєрідний психологічний портрет людини, яка потенційно створює подібні перешкоди у міжособистісних стосунках. Водночас аргументується, що мінімізація і подолання імовірних бар'єрів взаємодії найефективніше відбувається за умов застосування *чотирьох стратегій* ведення діалогу, котрі найкраще використовувати по чергово, керуючись логіко-канонічною структурою вчинку: *порозуміння* (тобто досягнення суголосся значень, смислів, сенсів), *переконання* (логічне доведення, пропаганда, вербальне навіювання, сугестія), *співробітництва* (схвалення поглядів і дій, емпатія, взаємодопомога тощо), *авторитету* (експертування, атрактивні впливи, опертя на традиції, упередження, соціальні норми) [8, с. 251-268].

З міждисциплінарних позицій обґрунтовано особливості налагодження та перебігу освітньої взаємодії в осіб з різними суб'єктними характеристиками [6]. Висвітлено доволі істотні відмінності перебігу розвивальних взаємин між суб'єктами освітнього процесу залежно від таких чинників: 1) статево-гендерні особливості педагогічного спілкування викладачів-жі-

нок і викладачів-чоловіків та специфіка між-особистісних стосунків в одностатевих і різностатевих студентських групах; 2) вікові особливості та курс навчання студентів ЗВО; 3) приналежність студентів до різних національностей чи етнокультурних груп; 4) наявність в академічній групі студентів з особливими потребами, а відтак застосування інклюзії як індивідуалізованої системи навчання. Також здійснено аналіз чинників доволі низького рівня міжсуб'єктної взаємодії в освітньому процесі сучасних вітчизняних ЗВО та деталізовано невербальні індикатори прояву індивідуального чи негативного ставлення студента до викладача.

ВИСНОВКИ

1. Інноваційна система модульно-розвивальної освіти А.В. Фурмана [40], спираючись на закономірності, механізми і перипетії соціальної психомистецької взаємодії, інтегрує на метарівні епістемологічної досконалості здобутки основних теоретичних концепцій і моделей розвивального навчання, реалізує психокультурний конструктив чотирьох загальноосвітніх принципів – ментальності, духовності, розвитковості, модульності та еталони паритетної полідіалогічної освітньої діяльності й у підсумку забезпечує різними формувальними каналами і самовпливами інтенсивну внутрішню роботу особистості кожного здобувача над собою, стимулюючи актуалізацію наявних психодуховних можливостей і прискорюючи її соціокультурну зрілість.

2. Концепція модульно-розвивальної взаємодії запропонована наприкінці ХХ століття проф. А.В. Фурманом, будучи створена в епістемологічному форматі теорії інноваційної освітньої системи модульно-розвивального навчання. В наступні десятиліття вона отримала міждисциплінарне збагачення щонайменше у трьох новітніх сегментах раціогуманістичного узмістовлення: а) у рамках теорії інноваційно-психологічного клімату організації О.Є. Фурман (Гуменюк), б) у межах висвітлення психодідактичних засад модульно-розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО А.Н. Гіряком, в) у широкому контексті взаємодоповнення світу методології і сфери професійного методологування А.В. Фурмана у центральній ланці – схемі-матриці модульно-розвивального оргпростору ефективного групового мислевчинення.

3. Запропонована систематика основних різновидів міжсуб'єктної взаємодії здійснена нами за 35 параметрами, які об'єднані за чотирма вимірами (просторово-часовий, організаційно-управлінський, структурно-функціональний, формозмістовий), мають порівневу суб'єктну еволюцію (мікрорівень – «Людина і віртуальний світ», мезорівень – «Людина і матеріальна сфера», екзорівень – «Людина і символ», макрорівень – «Людина і суспільство», мегарівень – «Людина і власний внутрішній світ», метарівень – «Людина і Всесвіт») та пояснюють становлення провідних видів діяльності в онтогенезі особистості: безпосередньої емоційної взаємодії немовляти з дорослим; взаємодії дитини раннього віку із зовнішнім довкіллям у формі предметно-маніпулятивних діянь; ігрової сюжетно-рольової взаємодії дошкільників; учбової взаємодії дітей молодшого шкільного віку; інтимно-довірливого спілкування підлітків; навчально-професійної взаємодії юнаків з референтними дорослими; співтворчості у професійній взаємодії осіб середньої зрілості; діалогу поколінь у системі соціалізаційних взаємин «прабатьки – онуки» на етапі пізньої зрілості.

4. Командно створена методологічна модель психологічного пізнання/конструювання модульно-розвивальної освітньої взаємодії (А.В. Фурман, О.Є. Фурман, А.Н. Гіряк) базується на канонічному узасадненні чотирьох періодів цілісного модульно-розвивального циклу (інформаційно-пізнавальний, нормативно-регуляційний, ціннісно-рефлексивний, духовно-креативний) як фаз-компонентів розгортання освітнього вчинку (ситуація, мотивація, дія, післядія) та поєднує у синхронній відповідності принципи вказаної взаємодії (ментальності, модульності, розвитковості, духовності), її домінантні психологічні процеси (активації, активізації, актуалізації, самоактуалізації), образи суб'єктивної реальності та їх формовияви (суб'єкт – поведінка, особистість – діяльність, індивідуальність – вчинкові дії, універсум – самотворення), різновиди розвиткового обміну (інформаційний, діловий, смисловчинковий, самосенсовий) і стилі розвивальної взаємодії (інгібітний, фасилітативний, модеративний, спонтанний). Ця модель розкриває й деталізує шлях-спосіб як створення теоретичної моделі багатопараметричного психологічного узмістовлення восьми основних етапів модульно-розвивальної взаємодії, так і практичну реалізацію за сьогочасних умов

зкладами середньої і вищої освіти України психомистецьких новаційних технологій паритетної освітньої діяльності учасників навчання.

5. Для ефективного налагодження модульно-розвивальної взаємодії викладача і студентів в інноваційному освітньому просторі ЗВО потрібне, крім вищезазначеного, спеціальне психологічно спроектоване та мистецьки задіяне інструментально-функціональне забезпечення, причому на системно-вчинкових засадах. Оптимальний набір психодидактичних засобів-інструментів у цьому разі (за А.В. Фурманом) диференціюється на: а) проблемно-модульні програми паритетної освітньої діяльності наставника і наступників (граф-схеми навчальних курсів і культурно-змістові матриці навчальних модулів), б) науково-дидактичні засоби викладача (наукові проекти навчальних модулів і сценарії модульно-розвивальних занять, в) засоби самоосвіти студентів (модульно-розвивальні підручники, посібники, тезауруси та освітні програми самореалізації особистості). Саме з їх допомогою уможливується телеологічна повноцінність освітнього циклу: знання – уміння – норми – цінності – психоформи самотворення. При цьому інноваційний навчально-книжковий комплекс є центральною інструментальною ланкою повноцінного освітнього процесу, що забезпечує внутрішню безперервну, полідіалогічну і полісміслову взаємодію студента з викладачем і квазісуб'єктом змістом засобових компонентів цього комплексу.

6. Дієвим чинником налагодження модульно-розвивальної взаємодії між викладачем і студентами є *атракції* як особливі види соціального настановлення на іншу людину, в яких переважає емоційний компонент. У цьому сенсі атракція становить важливу передумову налагодження конструктивної взаємодії між учасниками освітнього процесу, а також дає змогу враховувати особливості дії психологічних механізмів і прийомів проективного формування цих соціальних атитюдів. Водночас наставнику потрібно зважати на певний деструктивний вплив типових психологічних бар'єрів, зумовлених власними особистісними та професійними характеристиками, психологічними та фізичними особливостями студента, специфікою предмета освітньої взаємодії, несприятливими чинниками матеріального чи соціального довкілля. Серед способів подолання таких бар'єрів найбільш ефективними є постійне полідіалогічне спілкування, психосоці-

альний тренінг, колективна та індивідуально спрямована мислерефлексивна робота/співпраця учасників освітнього процесу.

Дане дослідження не вичерпує усіх аспектів піднятої проблематики. Тому *перспективою подальшого наукового пошуку* можуть стати психологічні особливості освітньої взаємодії осіб з різними індивідуально-типологічними характеристиками, а також специфіка квазі-взаємодії суб'єктів освітньої діяльності з віртуально-симуляційними джерелами та онлайн-ресурсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіряк А.Н., Гіряк Г.С. Методологічне обґрунтування психологічних змінних емпіричного дослідження ефективності модульно-розвивальної взаємодії. *Психологія і суспільство*. 2021. №2. С. 177-191. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.177>
2. Гіряк А.Н., Гіряк Г.С. Психологічне проектування навчально-книжкових комплексів як оргтехнологічних засобів модульно-розвивальної взаємодії. *Психологія і суспільство*. 2020. №1(79). С. 90-103. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.01.090>
3. Гіряк А.Н. Поняттєво-категорійне поле і наукові підходи до розуміння взаємодії у психології. *Психологія і суспільство*. 2017. №3. С. 112-126. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.03.112>
4. Гіряк А.Н. Психологічний аналіз і систематика стилів освітньої взаємодії. *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 118-126. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.118>
5. Гіряк А.Н. Психологічні засади модульно-розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО: автореф. дис. доктора психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2021. 38 с.
6. Гіряк А.Н. Психологічні особливості освітньої взаємодії осіб з різними суб'єктними характеристиками. *Психологічний часопис*. 2020. №3(35). Т. 6. С. 45-55.
7. Гіряк А.Н. Психологічні прийоми формування атракцій як способи налагодження освітньої взаємодії. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2018. Т. І, вип. 50. С. 50-57.
8. Гіряк А. Психологія модульно-розвивальної взаємодії: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка». 2020. 376 с.
9. Гіряк А.Н. Рівні міжсуб'єктної освітньої взаємодії та їх психологічний аналіз. *Психологічний часопис*. 2020. № 8(40). Т. 6. С. 109-118.
10. Гіряк А.Н. Різновиди міжсуб'єктної взаємодії та їх психологічний аналіз. *Психологія і суспільство*. 2017. №4. С. 82-86. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.082>
11. Фурман А.В. Архітектура творення особистості за модульно-розвивальною системою навчання. *Психологія і суспільство*. 2000. №1. С. 26-43.
12. Фурман А.В. Вступ до теорії освітньої діяльності: курс лекцій. Тернопіль: Інститут ЕСО, 2006. 86 с.
13. Фурман А.В. (гол. ред.). Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація. *Психологія і*

суспільство: спецвипуск. 2002. №3-4. 292 с.

14. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. 312 с.

15. Фурман А.В., Гірняк Г.С., Гірняк А.Н. Психодидактика проектування навчально-книжкових комплексів для студентів ВНЗ: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 328 с.

16. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. №6(38). Т. 6. С. 9-18.

17. Фурман А.В. Граф-схеми навчальних курсів: сутність, проектування, експертиза. *Психологія і суспільство*. 2009. №2. С. 136-164.

18. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Модульно-розвивальне навчання: передумови, новації, впровадження. *Освіта і управління*. 1997. Т. 1. №4. С. 94-122.

19. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: навч. посіб. Львів: Новий світ-2000, 2006. 360 с.

20. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.

21. Фурман А.В. Методологічний аналіз систем розвивального навчання. *Педагогіка і психологія*. 1995. №1. С. 7-21.

22. Фурман А.В. Модель повноцінної інноваційної діяльності в освітній сфері суспільства. *Освіта і управління*. 2005. Т.9. №4. С. 24-37.

23. Фурман А.В. Модульно-розвивальна інноваційна система у сфері освіти. *Інститут експериментальних систем освіти (науково-дослідний)*. Випуск 2. Тернопіль: Економічна думка, 2000. С. 14-19.

24. Фурман А.В. Модульно-розвивальна організація мислєдіяльності – схема професійного методологування. *Психологія і суспільство*. 2005. №4. С. 40-69.

25. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, заперечення: монографія. Київ: Правда Ярославичів, 1997. 340 с.

26. Фурман А.В. Модульно-розвивальний оргпростір методологування: аргументи розширення. *Психологія і суспільство*. 2017. №1. С. 34-49. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.034>

27. Фурман А.В. Освітні сценарії: сутність, композиція, принципи створення. *Психологія і суспільство*. 2009. №3. С. 174-192.

28. Фурман А.В. Порівняння принципів і параметрів наукового проектування традиційної та інноваційної систем освіти. *Психологія і суспільство*. 2008. №4. С. 137-163.

29. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: 2-е наук. вид. Тернопіль: ВЦ НДІ МЕВО, 2011. 168 с.

30. Фурман А.В. Система інноваційної освітньої діяльності модульно-розвивальної школи та її комплексна експертиза. *Психологія і суспільство*. 2005. №2. С. 29-75.

31. Фурман А.В. Теоретична концепція інноваційного програмово-методичного забезпечення освітнього процесу. *Психологія і суспільство*. 2008. №3. С. 123-159.

32. Фурман А.В. Теорія і практика розвивального підручника: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 288 с.

33. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як мета-система. *Психологія і суспільство*. 2001. №3. С. 105-144;

2002. №3-4. С. 20-58.

34. Фурман А.В. (упоряд., відп. ред., перекл.). Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. Т. 1. 314 с. Т. 2. 344 с. Т. 3. 400 с. Т. 4. 400 с. 2023. Т. 5. (додатковий). 605 с.

35. Фурман А.В. Фундаментальний соціально-психологічний експеримент у школах України: алгоритм пошуку. *Освіта і управління*. 1997. Т.1. №3. С. 39-56.

36. Фурман А.В., Фурман О.Є., Шандрук С.К., Гірняк А.Н. Вітакультурна методологія: антологія. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.

37. Фурман А.В., Фурман О.Є., Шандрук С.К., Фурман А.А. Методологія і психологія гуманітарного пізнання. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.

38. Фурман О.Є. Взаємоспричинення парадигм, стратегій, класів і методів соціально-психологічного впливу. *Психологія і суспільство*. 2019. №2. С. 44-65. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2019.02.044>

39. Фурман О.Є., Гірняк А.Н. Розвивальна взаємодія в освітньому закладі як сфера психологічного оргвпливу. *Актуальні проблеми психології*. Т. I, вип. 55. 2020. С. 66-71.

40. Фурман О.Є., Гірняк А.Н. Сутнісні визначення модульно-розвивальної взаємодії викладача і студентів в освітньому процесі. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3. С. 53-81. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2020.03.053>

41. Фурман (Гуменюк) О.Є. Методологічна модель інноваційно-психологічного клімату. *Психологія і суспільство*. 2005. № 4. С. 70-83.

42. Фурман (Гуменюк) О.Є. Методологія пізнання освітнього вчинку в контексті інноваційно-психологічного клімату. *Психологія і суспільство*. 2012. № 1. С. 47-81.

43. Фурман (Гуменюк) О.Є. Модульно-розвивальна система як об'єкт соціально-психологічного аналізу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 1999. 20 с.

44. Фурман (Гуменюк) О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект: монографія. Київ: Школяр, 1998. 112 с.

45. Фурман О.Є. Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2015. 467 с.

46. Фурман (Гуменюк) О.Є. Психологія впливу: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 304 с.

47. Фурман (Гуменюк) О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу: монографія. Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 340 с.

REFERENCES

1. Hirniak, A.N. & Hirniak, H.S. (2021). Metodolohichne obhruntuvannya psykhologichnykh zminnykh empirychnoho doslidzhennia efektyvnosti modulno-rozvyvalnoyivzaemodiyu [Methodological justification of psychological variables of empirical research efficiency of modular-developmental interaction]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 177-191 [in Ukrainian].

2. Hirniak, H.S., Hirniak, A.N. (2020). Psykhologichne proektuvannya navchalno-knyzhkovykh kompleksiv yak

orhitekhnologichnykh zasobiv modulno-rozvyvalnoi vzaïemodii [Psychological design of educational and book complexes as organizational and technological means of modular development]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1 (79), 90-103 [in Ukrainian].

3. Hirniak, A.N. (2017). Poniattievo-katehoriine pole i naukovy pidkhody do rozuminnia vzaïemodii u psykhologhiï [Conceptual and categorical field and scientific approaches to understanding interaction in psychology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 112-126 [in Ukrainian].

4. Hirniak, A.N. (2018). Psykhologichnyi analiz i systematyka styliv osvithoi vzaïemodii [Psychological analysis and systematics of styles of educational interaction]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1-2, 118-126 [in Ukrainian].

5. Hirniak, A.N. (2021). Psykhologichni zasady modulnorozvyvalnoi vzaïemodii uchasnykiv osvithoho protsesu ZVO [Psychological bases of modular-developmental interaction of participants of educational process of ZVO]. Abstract doctors thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

6. Hirniak, A.N. (2020). Psykhologichni osoblyvosti osvithoi vzaïemodii osib z riznymy subiektynmy kharakterystykamy [Psychological features of educational interaction of persons with different subjective characteristics]. *Psykhologichnyi chasopys – Psychological Journal* 3, Issue 6, 45-55 Kyiv. [in Ukrainian].

7. Hirniak, A.N. (2018). Psykhologichni pryomy formuvannia atraktsii yak sposoby nalahodzhennia osvithoi vzaïemodii [Psychological methods of formation of attractions as ways to establish educational interaction.]. *Aktualni problemy psykhologhiï – Actual problems of psychology*, Vol. 1: Orhanizatsiina psykhologhiia. Ekonomichna psykhologhiia. Sotsialna psykhologhiia. Issue 50, 50-57 [in Ukrainian].

8. Hirniak, A.N. (2020). Psykhologhiia modulno-rozvyvalnoi vzaïemodii : monohrafiia [Psychology of modular-developmental interaction]. Ternopil: VPTs “Universytetska dumka” [in Ukrainian].

9. Hirniak, A.N. (2020). Rivni mizhsbyektnoyi osvithoi vzaïemodiyi ta yikh psykhologichnyi analiz [Levels of intersubjectivity educational interaction and their psychological analysis]. *Psykhologichnyi chasopys – Psychological journal*, 8(40), Issue 6, 109-118 [in Ukrainian].

10. Hirniak, A.N. (2017). Riznovydy mizhsbyektnoi vzaïemodii ta yikh psykhologichnyi analiz [Varieties of intersubjective interaction and their psychological analysis]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 82-86 [in Ukrainian].

11. Furman, A.V. (2000). Arkhitektonika tvorennia osobystosti za modulno-rozvyvalnoi systemy navchannia [Architectonics of personality creation in a modular-developmental system of education]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 26-43 [in Ukrainian].

12. Furman, A.V. (2006). *Vstup do teorii osvithoi diïalnosti [Introduction to the theory of educational activity]*. Ternopil: Instytut ESO [in Ukrainian].

13. Furman, A.V. (gol. red.). (2002). Modulno-rozvyvalna systema yak sotsiokulturna orhanizatsiia [Modular development system as a socio-cultural organization]. *Psykhologhiia i suspilstvo: spetsvypusk – Psychology and society: special issue*, 3-4, 292 p. [in Ukrainian].

14. Furman, A.V. & Hirniak, A.N. (2009). *Psykhodydaktychna ekspertyzha modulno-rozvyvalnykh pidruchnykiv*

[Psychodidactic examination of modular development textbooks]. Ternopil: TNEU, “Ekonomichna dumka” [in Ukrainian].

15. Furman, A.V. & Hirniak H.S. & Hirniak A.N. (2012). *Psykhodydaktyka proektuvannia navchalno-knyzhkovykh kompleksiv dlia studentiv VNZ [Psychodidactics of designing educational and book complexes for university students]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

16. Furman, A.V. & Hirniak, A.N. (2020). Psykhorozvyvalna vzaïemodiya v osvithomu protsesi ta yiyi kontseptualni zasady [Psychodevelopmental interaction in educational process and its conceptual foundations]. *Psykhologichnyi chasopys – Psychological journal*, 6(38), Issue 6, 9-18 [in Ukrainian].

17. Furman, A.V. (2009). Hraf-skemy navchalnykh kursiv: sutnist, proektuvannia, ekspertyzha [Graph-schemes of training courses: essence, design, examination]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 136-164 [in Ukrainian].

18. Furman, A.V. & Humeniuk, O.I. (1997). Modulno-rozvyvalne navchannia: peredumovy, novatsii, vprovadzhennia [Modular developmental training: prerequisites, innovations, implementation.]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*. Vol. 1. Issue 4, 94-122 [in Ukrainian].

19. Furman, A.V. & Humeniuk, O.I. (2006). *Psykhologhiia Ya-kontseptsii [Psychology of self-concept]*. Lviv: Novyi svit-2000. 360 p. [in Ukrainian].

20. Furman, A.V. (2016). Ideya i zmist profesiinoho metodolohuvannia [The idea and content of professional methodology]. Ternopil: TNEU. 378 p. [in Ukrainian].

21. Furman, A.V. (1995). Metodolohichnyi analiz system rozvyvalnoho navchannia [Methodological analysis of developmental learning systems]. *Pedahohika i psykhologhiia – Pedagogy and psychology*, 1, 7-21 [in Ukrainian].

22. Furman, A.V. (2005). Model povnotsinnoi innovatsiinoi diïalnosti v osvithii sferi suspilstva [Model of full-fledged innovative activity in the educational sphere of society]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*. Vol. 9. Issue 4, 24-37 [in Ukrainian].

23. Furman, A.V. (2000). Modulno-rozvyvalna innovatsiina systema u sferi osvity [Modular developmental innovation system in the field of education]. *Institute of Experimental education systems*. Vol. 2, 14-19. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

24. Furman, A.V. (2005). Modulno-rozvyvalna orhanizatsiia myslediïalnosti – skhema profesiinoho metodolohuvannia [Modular and developmental organization of thinking – a scheme of professional methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 40-69 [in Ukrainian].

25. Furman, A.V. (1997). Modulno-rozvyvalne navchannia: pryntsyipy, umovy, zabezpechennia [Modular and developmental education: principles, conditions, provision]. Kyiv: Pravda Iaroslavychiv. 340 p. [in Ukrainian].

26. Furman, A.V. (2017). Modulno-rozvyvalnyi orhprostir metodolohuvannia: arhumenty rozshyrennia [Modular-developmental organizational space of methodology: arguments of expansion]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 34-49 [in Ukrainian].

27. Furman, A.V. (2009). Osvithni stsenarii: sutnist, kompozytsiia, pryntsyipy tvorennia [Educational scenarios: essence, composition, principles of creation]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 174-192 [in Ukrainian].

28. Furman, A.V. (2008). Porivniannia pryntsyypiv i parametriv naukovooho proektuvannia tradytsiinoi ta

innovatsiinoi system osvity [Comparison of principles and parameters of scientific design of traditional and innovative education systems]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 137-163 [in Ukrainian].

29. Furman, A.V. (2011). *Psykhokultura ukrainskoi mentalnosti [Psychoculture of the Ukrainian mentality]*. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

30. Furman, A. (2005). Systema innovatsiinoi osvithoi diialnosti modulno-rozvyvalnoi shkoly ta yii kompleksna ekspertyza [The system of innovative educational activities of the modular development school and its comprehensive examination]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 29-75 [in Ukrainian].

31. Furman, A.V. (2008). Teoretychna kontseptsiiia innovatsiinoho prohramovo-metodychnoho zabezpechennia osvithoi protsesu [Theoretical concept of innovative software and methodological support of the educational process]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 123-159 [in Ukrainian].

32. Furman, A.V. (2004). Teoriia i praktyka rozvyvalnoho pidruchnyka [Theory and practice of a development textbook]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

33. Furman, A. (2001, 2002). Teoriia osvithoi diialnosti yak metasystema [Theory of educational activity as a metasystem]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 105-144; 3-4, 20-58 [in Ukrainian].

34. Furman, A.V. (editor-in-chief, translator). (2015, 2023). Systema suchasnykh metodolohii: khrestomatiia u 4-kh tomakh [System of modern methodologies]. Ternopil: TNEU. Volume 1-5. [in Ukrainian].

35. Furman, A.V. (1997). Fundamentalnyi sotsialno-psykhologichnyi eksperyment u shkolakh Ukrainy: alhorytm poshuku [Fundamental socio-psychological experiment in schools of Ukraine: search algorithm]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*. Vol. 1. Issue 3, 39-56 [in Ukrainian].

36. Furman, A.V. & Furman, O.I. & Shandruk, S.K. & Co (Eds.). (2019). Vitakultura metodolohii: antolohiia. Do 25-richchia naukovi shkoly profesora A.V. Furmana [Viticulural methodology: an anthology. To the 25th anniversary of professor A.V. Furmans Scientific School]. Ternopil: TNEU. 980 p. [in Ukrainian].

37. Furman, A.V. & Furman, O.I. & Shandruk, S.K. & Co (2019). Metodolohiia i psykhologhiia humanitarnoho piznannia: kolektyvna monohrafiia. Do 25-richchia naukovi shkoly profesora A.V. Furmana [Methodology and psychology of humanitarian cognition: a collective monograph. To the 25th anniversary of professor A.V. Furmans scientific school]. Ternopil: TNEU. 998 p. [in Ukrainian].

38. Furman, O.Ye. (2019). Vzaiemosprychynennia paradyhm, stratehii, klasiv i metodiv sotsialno-psykhologichnoho vplyvu [Interaction of paradigms, strategies, classes and methods of socio-psychological influence]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 44-65 [in Ukrainian].

39. Furman, O.Ye., Hirniak, A.N. (2020). Rozvyvalna vzayemodiya v osvithomu zakladi yak sfera psykhologichnoho orhvplyvu [Developmental interaction in educational institution as a sphere psychological orgaplicity]. *Aktualni problem psykhologhiyi – Current problems of psychology*. Issue 1, 55, 66-71 [in Ukrainian].

40. Furman O.Ye., Hirniak A.N. (2020). Sutnisni

vyznachennia modulno-rozvyvalnoi vzaiemodii vykladacha i studentiv v osvithomu protsesi [Essential definitions of modular-developmental interaction of teacher and students in the educational process]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 53-81 [in Ukrainian].

41. Furman (Humeniuk), O.Ye. (2005). Metodolohichna model innovatsiino-psykhologichnoho klimatu [Methodological model innovation – psychological climate]. *Psykhologhiya osobystosti – Personality psychology* 4, 70-83 [in Ukrainian].

42. Furman (Gumenyuk), O.I. (2012). Metodologiya piznannya osvithoi vchynku v konteksti innovatsiino-psykhologichnoho klimatu. [Methology cognition of educational act in the context innovation and psychohi climate]. *Psychologia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 47-48 [in Ukrainian].

43. Furman (Humeniuk), O.Ye. (1999). Modulno-rozvyvalna systema yak ob'iekt sotsialno-psykhologichnoho analizu [Modular development system as an object of socio-psychological analysis]. Dissertation abstract. Kyiv [in Ukrainian].

44. Furman (Humeniuk), O.Ye. (1998). Modulno-rozvyvalne navchannia: sotsialno-psykhologichnyi aspekt [Modular and developmental learning: socio-psychological aspect]. Kyiv: Shkoliar [in Ukrainian].

45. Furman, O.Ye. (2015). Psykhologichni parametry innovatsiino-psykhologichnoho klimatu zahalnoosvithoi navchalnoho zakladu [Psychological parameters of the innovation-psychological climate of a secondary school]. Doctors thesis. Odesa [in Ukrainian].

46. Furman (Humeniuk), O.Ye. (2003). Psykhologhiia vplyvu [Psychology of influence]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

47. Furman (Humeniuk), O.Ye. (2008). Teoriia i metodolohiia innovatsiino-psykhologichnoho klimatu zahalnoosvithoi zakladu [Theory and methodology of innovative-psychological climate of a secondary school]. Yalta-Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

ГІРНЯК Андрій Несторович, ГІРНЯК Галина Степанівна.

Психодидактичне збагачення концепцій модульно-розвивальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Міждисциплінарне дослідження присвячене підсумковому відрефлексуванню епістемологічного змісту та етапів удосконалення концепції модульно-розвивальної освітньої взаємодії, що створена А.В. Фурманом в останнє десятиліття ХХ сторіччя як засадничу зв'язуючу ланку авторських теорій інноваційної системи модульно-розвивального навчання і паритетної освітньої діяльності. Ретроспективно аргументовано, що евристичне поєднання вимог принципів ментальності і духовності, розитковості і модульності дало змогу сконструювати оригінальну модель повного функціонального циклу навчального модуля/освітнього метапроцесу, яка еталонно охоплює чотири періоди і синхронно їх подвійному наповненню вісім етапів модульно-розвивального співдіяння, взаємодоповнює його ґрунтовне наукове проектування і психомистецьке втілення за канонами сценічного драматичного дійства, ґрунтується на новачіному проґрамово-методичному та експертно-діагностичному забезпеченні. Сутнісно висвітлено три стадії розиткового збагачення названої

концепції: а) встановлення закономірностей розвивальної взаємодії учасників проблемно-діалогічного навчання та обґрунтування теорії і методології інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу модульно-розвивального типу (О.Є. Фурман/Гуменюк); б) скрупульозне опрацювання психологічних засад вказаної взаємодії наставників і наступників в освітньому просторі ЗВО у предметному полі системного взаємодоповнення її таких психологічних характеристик, як види, рівні, механізми, стилі, умови, інструменти, узмістовлення, структурні та функціональні особливості перебігу (А.Н. Гірняк); в) створення першої та другої версій схеми-матриці модульно-розвивального оргдіяльнісного простору професійного методологування, що знання поповнює і практично деталізує картину самобутнього світу сучасної методології як важливого складника культури (А.В. Фурман). Слушно підкреслено виняткову важливість для виконаних і постійно переосмислюваних, а також для продуктивного здійснення майбутніх пошуків, командно створеної *методологічної моделі* психологічного пізнання/конструювання модульно-розвивальної освітньої взаємодії, яка базується на канонічному узагальненні чотирьох періодів відповідального інноваційного циклу як фаз-компонентів розгортання освітнього вчинку, синхронічно поєднує головні принципи вказаної взаємодії, образи суб'єктивної реальності та їх формовияви, різновиди розвиткового обміну і стилі психосоціальної взаємодії.

Ключові слова: соціальна взаємодія, освітній процес, суб'єкт, психологічне обґрунтування, інноваційна система модульно-розвивального навчання А.В. Фурмана, розвивальна взаємодія, концепція, модульно-розвивальний освітній цикл, психомистецькі технології, інноваційно-психологічний клімат, методологічна модель, професійне методологування, психодидактика, психологічні параметри, модульно-розвивальний підручник, навчально-книжковий комплекс, атракція.

ANNOTATION

Andrii HIRNIAK, Halyna HIRNIAK.

Psychodidactic enrichment of the concept of modular and developmental interaction of subjects of the educational process.

The interdisciplinary study is devoted to the final reflection of the epistemological content and stages of improvement of the *concept of modular-developmental educational interaction*, created by A. Furman in the last decade of the twentieth century as a fundamental connecting link of the author's *theories* of the innovative system of modular-developmental learning and parity educational activity. It is retrospectively argued that the heuristic combination of the requirements of the principles

of mentality and spirituality, development and modularity made it possible to construct an original model of the full functional cycle of the educational module/educational metaprocess, which covers four periods in a standard manner and, synchronously with their double filling, eight stages of modular-developmental interaction, complements its thorough scientific design and psycho-artistic embodiment according to the canons of stage dramatic action, and is based on innovative program-methodological and expert-diagnostic support. Three stages of the developmental enrichment of the named concept are essentially highlighted: a) establishing the regularities of the developmental interaction of participants in problem-dialogical learning and substantiating the theory and methodology of the innovative psychological climate of a general educational institution of a modular-developmental type (O. Furman/Humenyuk); b) scrupulous study of the psychological foundations of the specified interaction of mentors and successors in the educational space of a higher education institution in the subject field of systemic complementarity of its such psychological characteristics as types, levels, mechanisms, styles, conditions, tools, content, structural and functional features of the course (A. Hirnyak); c) creating the first and second versions of the scheme-matrix of the modular-developmental organizational-activity space of professional methodologizing, which cognitively supplements and practically details the original world of modern methodology as an important component of culture (A. Furman). The exceptional importance for the completed and productive implementation of future searches of the team-created *methodological model* of psychological cognition/construction of modular-developmental educational interaction, which is based on the canonical establishment of four periods of the responsible innovation cycle as phases-components of the deployment of an educational act, synchronously combines the main principles of the specified interaction, images of subjective reality and their forms, varieties of developmental exchange and styles of psychosocial interaction, is rightly emphasized.

Keywords: social interaction, educational process, subject, psychological justification, innovative system of modular and developmental training by A. Furman, developmental interaction, concept, modular and developmental educational cycle, psycho-artistic technologies, innovative and psychological climate, methodological model, professional methodology, psychodidactics, psychological parameters, modular and developmental textbook, educational and book complex, attraction.

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Оксана ФУРМАН,
д. психол. н., проф. Тетяна ЩЕРБАН.**

**Надійшла до редакції 17.02.2025.
Підписана до друку 14.03.2025**

Бібліографічний опис для цитування:

**Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Психодидактичне збагачення концепції модульно-розвивальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Психологія і суспільство. 2025. № 2. С. 98-110.
DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.098>**